

Η έννοια της Αθανασίας

Ένας διάλογος μεταξύ φιλοσοφίας και θεολογίας

● **Του Γεώργιου Κουννούση**

Θεολόγου Ιεράς Μητροπόλεως Ταμασού και Ορεινής

Πολύ χαρακτηριστικά έχει ερμηνεύσει η Χαρούλα Αλεξίου, σε μουσική του Χρήστου Νικολόπουλου και στίχους του Λευτέρη Χαυριάδη, πριν από αρκετό καιρό, το τραγούδι «Μία είναι η ουσία». Το ζήτημα, που τίθεται με το άκουσμα του τραγουδιού αυτού, είναι αν και κατά πόσο τελικά υπάρχει αθανασία για τους ανθρώπους ή αν αυτό είναι ένα ακόμη φιλοσοφικό και ρητορικό ερώτημα, που δεν χωράει απάντηση.

Βέβαια, το ερώτημα αυτό δεν είναι ασφαλώς σύγχρονο, και δεν τίθεται μόνο από τη σημερινή κοινωνία. Ο άνθρωπος, λόγω βεβαίως της φύσεώς του, πάντοτε αισθανόταν ότι είναι φύσει αθάνατος. Την πιο συστηματική φιλοσοφική θεώρηση του όλου ζητήματος της αθανασίας τη συναντούμε για πρώτη φορά στις φιλοσοφικές αναζητήσεις του σπουδαίου αρχαίου Έλληνα φιλοσόφου Αριστοτέλη.

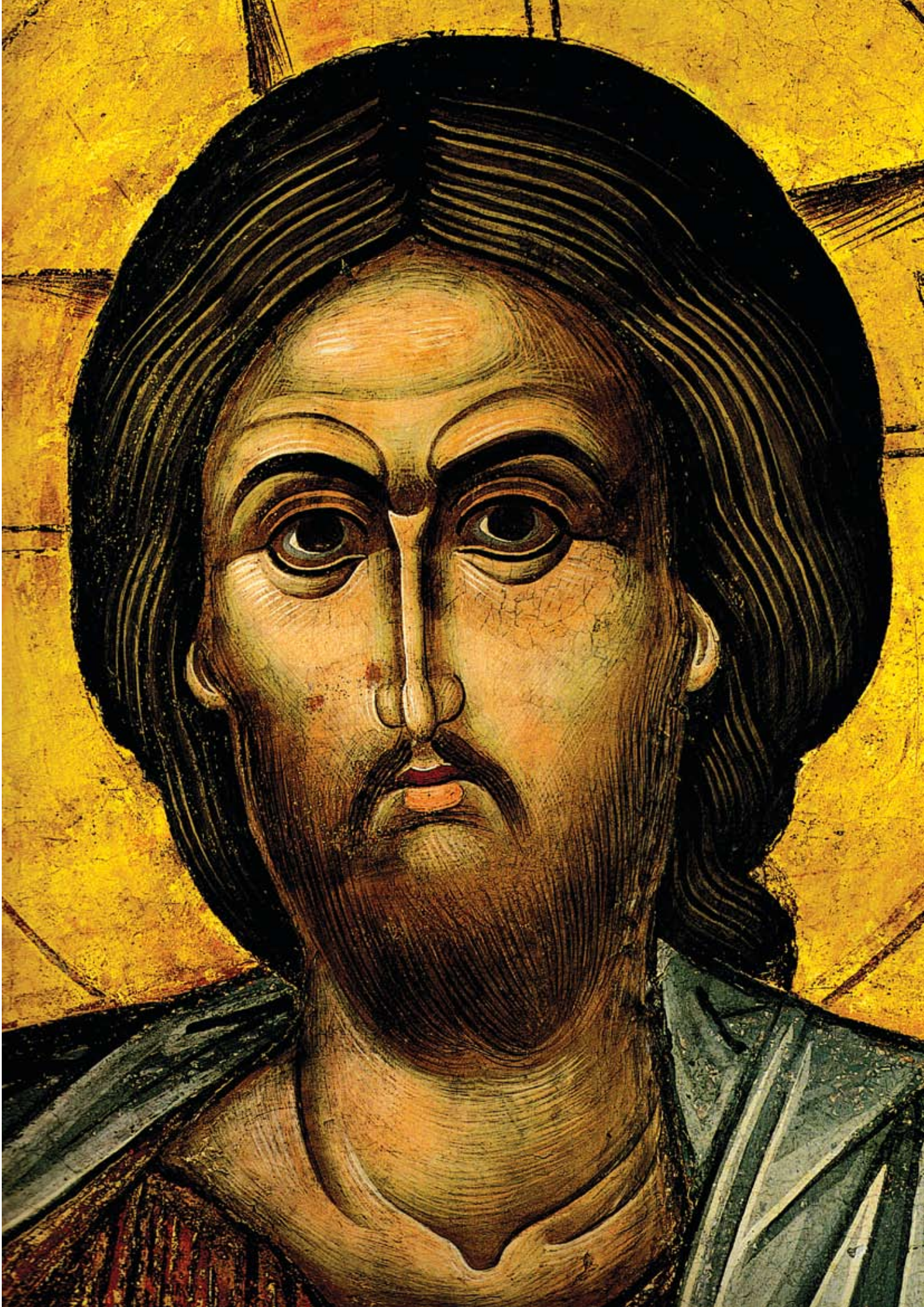
Για τον Αριστοτέλη, όπως και για ολόκληρη την αρχαιοελληνική σκέψη και φιλοσοφία, κάθε ανθρώπινη πράξη απέβλεπε σε κάποιο σκοπό. Υπάρχουν από τη μια οι ενδιάμεσοι και από την άλλη οι τελικοί σκοποί. Ο τελικός σκοπός των πράξεων του ανθρώπου, που είναι ο στόχος και η καταξίωση των επιμέρους σκοπών του, ταυτίζεται τελικά με το ύψιστο αγαθό. Σύμφωνα και με την κοινή ανθρώπινη εμπειρία, ο Αριστοτέλης συμπεραίνει ότι όλοι ταυτίζουν το ύψιστο αγαθό με την ευδαιμονία. Ποιο είναι

όμως το περιεχόμενο της ευδαιμονίας; Άλλοι το τοποθετούν στην ηδονή, άλλοι στον πλούτο, άλλοι στην τιμή και άλλοι κάπου αλλού. Τι είναι όμως ευδαιμονία για τον Αριστοτέλη;

Τέλεια ευδαιμονία, παρατηρεί ο Αριστοτέλης, θα ήταν η ευδαιμονία του ανθρώπου, που απέκτησε τέλειο μήκος ζωής, να ζει δηλαδή αθάνατος. Αλλά μια τέτοια ζωή ξεπερνά τα ανθρώπινα μέτρα. Ο άνθρωπος, σημειώνει ο Αριστοτέλης, δεν μπορεί να ζήσει την ευδαιμονία με την ανθρώπινη φύση του, αλλά με τη δύναμη του θείου στοιχείου, που υπάρχει μέσα του. Με τον τρόπο αυτό η ίδια η προβληματική της φιλοσοφικής ηθικής οδηγεί τον Αριστοτέλη στη θεολογία. Ο άνθρωπος όμως, καταλήγει ο Αριστοτέλης, ως ενιαία ύπαρξη δεν είναι δυνατό να ευδαιμονήσει, γιατί προσδιορίζεται από τη φθορά και τον θάνατο. Ευδαιμονία, όπως έχουμε δει, υπάρχει μόνο με την προϋπόθεση της αθανασίας. Αθάνατος όμως κατά τον Αριστοτέλη είναι μόνο ο νους του ανθρώπου. Αλλά, όπως είναι φυσικό, η αθανασία του νου δεν είναι αθανασία και ολόκληρου του ανθρώπου, όπως και στη φιλοσοφία του δασκάλου του Αριστοτέλη, του Πλάτωνα, η αθανασία της ψυχής δεν είναι αθανασία ολόκληρου του ανθρώπου. Έτσι, η ευδαιμονία του ανθρώπου, που αποτελεί και τον τελικό σκοπό του, παραμένει για την αρχαιοελληνική φιλοσοφική σκέψη τελικά μετέωρη θεωρητική σύλληψη.

Η σκέψη του Αριστοτέλη, αν και έχει μέσα

της θετικά στοιχεία όσον αφορά τη δημιουργική δομή της ανθρώπινης φύσης και της λειτουργίας της, ως αθάνατης κτιστής ύπαρξης, εντούτοις καταλήγει στο αδιέξοδο, αφού προσκρούει στον αιώνιο εχθρό της ανθρωπότητας, τον θάνατο. Ο θάνατος, όπως όλοι γνωρίζουμε, διασπά την υπόσταση του ανθρώπου, και κάνει αδύνατη την ευδαιμονία του, εφόσον, όπως είδαμε και πιο πάνω, η ευδαιμονία ταυτίζεται με την αθανασία. Επομένως, η αντιμετώπιση του θανάτου μέσα στο πλαίσιο της αριστοτελικής, όπως και οποιασδήποτε άλλης φιλοσοφικής σκέψης ή συστήματος, είναι αδύνατη.

Αυτήν ακριβώς την κατάσταση του ανθρώπου είχε υπόψη του και ο στιχουργός του λαϊκού άσματος, για το οποίο κάναμε λόγο στην αρχή. Μπροστά στο αδιέξοδο αυτό παρακαλεί, ίσως μπορεί και να ικετεύει: «να 'σουν, Θεέ μου, πότης, να σωθεί η ανθρωπότης/ Στο μεθύσι σου απάνω, να μαχαίρωνες το Χάρο/ Μία είναι η ουσία, δεν υπάρχει αθανασία/ Άιντε ν' αρρωστήσει ο άγιος Πέτρος, να τη βγάλουμε και φέτος».

Κι ενώ το αδιέξοδο της τραγωδίας της ανθρώπινης φύσεως βρίσκεται στην κορύφωσή του, την κρίσιμη αυτή στιγμή έρχεται να δώσει λύση η Ορθόδοξη Χριστιανική Θεολογία, ως ο από μηχανής Θεός του ανθρώπινου τούτου δράματος. Ο Χριστιανισμός ξεκινά τη διδασκαλία του από την αναγνώριση της διασπάσεως, που ζει ο άνθρωπος μέσα του. Αναγνωρίζει το θνητό στοιχείο, που είναι το σώμα, αλλά δεν παύει να διακηρύσσει ότι στα σπλάχνα του κουβαλάει το αθάνατο στοιχείο της ψυχής του. Χαρακτηριστική είναι η στιγμή από τη νεκρωσιμη ακολουθία, που συνέταξε ο μέγας δογματολόγος της Εκκλησίας μας άγιος Ιωάννης Δαμασκηνός, όταν τοποθετεί στο στόμα της ψυχής, τους ακόλουθους στίχους: «Θρηνῶ καὶ ὀδύρομαι, ὅταν ἐννοήσω τὸν θάνατον, καὶ ἴδω ἐν τοῖς τάφοις κειμένην τὴν κατ' εἰκόνα Θεοῦ, πλασθεῖσαν ἡμῖν ὠραιότητα, ἄμορφον, ἄδοξον, μὴ ἔχουσαν εἶδος», που ουσιαστικά αποτελεί τον θρήνο της λατρευτικής κοινότητας για τους κεκοιμημένους αδελφούς.

Ακριβώς, στο σημείο αυτό της κατ' εικόνα Θεού δημιουργίας του ανθρώπου, βρίσκεται η λύση στο πρόβλημα της αθανασίας από μέρους της Εκκλησίας. Ο άνθρωπος είναι δημιουργημένος από χόμα και ουρανό, από τη θνητή γη και από την αθάνατη πνοή του Θεού. Δημιουργήθηκε κατ' εικόνα Θεού, και είχε αποστολή του την κατ' ομοίωση Θεού ολοκλήρωσή του. Η παραδείσια κοινωνία εξασφάλιζε στον άνθρωπο την αθανασία του, εφόσον κοινωνούσε με την πηγή της ζωής, με το είναι, δηλαδή το Θεό. Με την παρακοή όμως στο θέλημα του Θεού και την πτώση του από τον παράδεισο, σύμφωνα με την πατερική διδασκαλία της Εκκλησίας μας, περιβλήθηκε τους δερμάτινους χιτώνες, οι οποίοι ερμηνεύονται, ως η φθαρτότητα και η θνητότητα του σώματος και της ανθρώπινης ζωής. Χάνοντας δηλαδή ο άνθρωπος τη θέα του Θεού, έχασε και τη δυνατότητα της θεώσεώς του και συνεπώς και την αθανασία, αφού επέστρεψε εκεί, από όπου προήλθε, στη γη.

Στο σημείο αυτό συναντώνται οι σκέψεις της ανθρωπότητας σχετικά με το πρόβλημα της αθανασίας, αφού όλοι αναγνωρίζουν ότι ο άνθρωπος έχει δημιουργηθεί ουσιαστικά για να είναι αθάνατος. Το δράμα, από όποια μεριά κι αν το εξετάζεις, είτε είσαι αριστοτελιστής φιλόσοφος είτε χριστιανός θεολόγος, στην ίδια αφετηρία καταλήγει: ο θάνατος είναι το πιο τραγικό -και παράλληλα το μόνο σίγουρο- γεγονός στη ζωή του ανθρώπινου γένους. Αναφέρει χαρακτηριστικά ο Απόστολος Παύλος: «ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος· τίς με ρύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου;» (Ρωμ. 7,24).

Η απάντηση στην υπέρβαση της διασπάσεως αυτής της ανθρωπίνης φύσεως, δηλαδή του σώματος και της ψυχής με την είσοδο του θανάτου, βρίσκεται στο πρόσωπο του Χριστού. Ο Χριστιανισμός, με λίγα και απλά λόγια, παρουσιάζει μια καινούργια οντολογία, ένα νέο τρόπο ζωής, παρουσιάζει τον νέο άνθρωπο-τον καινὸ ἐν Χριστῷ ἄνθρωπο, που καλεῖται να ζήσει την καινή ἐν Χριστῷ ζωή μέσα από τα μυστήρια της Εκκλησίας. Τον άνθρωπο, που θεμελιώνει τη ζωή του στην αλήθεια, που ελευθερώνει από το θάνατο, στην αλήθεια, που δεν ταυτίζεται με τη γνώση, αλλά με τη ζωή, που δεν διαφεύδεται από τον θάνατο.

Συνεπώς, για τον Χριστιανισμό, η γνώση, που μπορεί να ταυτιστεί με την ευδαιμονία, είναι αυτή, που ελευθερώνει από τον θάνατο. Και η γνώση αυτή δεν υπάρχει, ως δυνατότητα του ανθρώπου, αλλά ως προσφορά από τον Τριαδικό Θεό προς τον άνθρωπο. Αυτό, που αδυνατεί να πραγματοποιήσει ο άνθρωπος, ως θνητός και φθαρτός στην πτωτική πλέον κατάσταση, το προσφέρει ο Θεός, που γίνεται αν-

θρῶπος, και ανακαινίζει ολόκληρη την κτίση. Την προσφέρει αυτός, ο οποίος: «ὅς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἄρπαγμόν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἐαυτὸν ἐκένωσεν μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εὐρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος ἐταπείνωσεν ἑαυτόν, γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ» (Φιλ. 2,6-8).

Ἡ αποκάλυψη τοῦ Θεοῦ συνοψίζεται ουσιαστικά στη νίκη, που φανέρωσε ὁ Χριστὸς ἐναντίον τοῦ θανάτου με τὴν Ἀνάστασή Του. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀλλῶστε στηρίζεται και ολόκληρο τὸ περιεχόμενο τῆς χριστιανικῆς πίστεως: «Εἰ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, κενὸν ἄρα τὸ κήρυγμα ἡμῶν, κενὴ καὶ ἡ πίστις ἡμῶν» (Α΄ Κορ. 15,14). Στὴ γνώση τῆς ἀλήθειας αὐτῆς δεν φτάνουμε με κάποια διανοητική ἐνέργεια, ἀλλὰ σαφῶς με τὴν οντολογικὴ ανακαίνιση τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου, που κουβαλοῦμε μέσα μας, και ἡ οποία προσφέρεται με τὸν Χριστό. Εἶναι ἡ ἐνταξη στο σῶμα τοῦ Χριστοῦ, δηλαδή στὴν Ἐκκλησία, και ἡ συμμόρφωση πρὸς τὸ θέλημά του. Εἶναι τὸ καινούργιο ἥθος, που θα χαρακτηρίζει τὶς ἐνέργειές μας στο κοινωνικοπολιτιστικὸ μας περιβάλλον, δηλαδή τὴν καθημερινότητά μας.

Τὸ ἥθος αὐτό, που για πρώτη φορά παρουσιάζεται στὴν ἀνθρωπότητα, εἶναι τὸ ἥθος τῆς ἀγάπης, τῆς θυσιαστικῆς και κενωτικῆς ἀγάπης, που περιλαμβάνει ἀκόμη και τὸν ἐχθρό, γιατί δεν φοβάται τὸν θάνατο. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι ἀρχὴ τῆς χριστιανικῆς ζωῆς εἶναι τὸ Βάπτισμα και μέσο για τὴ διατήρησή τῆς ἡ ευχαριστιακὴ κοινωνία τοῦ Σώματος και τοῦ Αἵματος τοῦ Χριστοῦ. Τὸ Βάπτισμα εἶναι τὸ μυστήριο τῆς μετοχῆς τοῦ ἀνθρώπου στὸν θάνατο και τὴν ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ και ἡ ευχαριστιακὴ κοινωνία εἶναι τὸ μυστήριο τῆς κοινωνίας με τὸν ἴδιο τὸν Χριστό, και συνεπῶς με τὴν ἴδια τὴ Ζωή.

Ὁ Χριστὸς ἀπευθύνει σε ὅλους πρόσκληση κάθε φορά που τελεῖται τὸ Κυριακὸ Δείπνο - ἡ Θεία Ευχαριστία. Τὸ μόνο, που ζητά ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, εἶναι τὴ μετάνοιά τους, τὴ κατανόηση τῆς ἀνεπάρκειάς τους, τὴ διάθεση εγκατάλειψης τῆς εὐσεβιστικῆς ἀναξιότητάς τους και τὴν προσφορά τῆς ὑπαρξῆς τους στὴν εὐσπλαχνία τοῦ δωρεοδότη Θεοῦ. Ἐτσι, αὐτοί, οἱ οποίοι θέλουν να εἶναι ἐραστές τῆς αἰώνιας ζωῆς, αὐτοί που εὐχονται να ἔχουν ἐντὸς τους τὸν χορηγό τῆς ἀθανασίας, δεν θα πρέπει να

ἀδιαφοροῦν για τὴ μυστικὴ εὐλογία, για τὴ συμμετοχή τους δηλαδή στο θεῖο θυσιαστήριο.

Ἡ Ἐκκλησία, ἐπομένως, μας παρέχει τὴν εἰσοδο στὴν ἀναστημένη ζωὴ τοῦ Χριστοῦ, στὴν κοινωνία τῆς αἰώνιας ζωῆς, στὴν ἀπαντοχὴ τῆς «ἀνεσπέρου ἡμέρας» τῆς Οὐράνιας Βασιλείας. Στὸν Χριστό ὁ ἴδιος ὁ θάνατος ἐγίνε πράξη ζωῆς, γιατί ὁ Χριστὸς γέμισε τὸν θάνατο με τὸν εαυτό του, με τὴν ἀγάπη και με τὸ φῶς του. Γιατί στὸν Χριστό «πάντα γὰρ ἡμῶν ἐστίν, ...εἴτε κόσμος εἴτε ζωὴ εἴτε θάνατος εἴτε ἐνεστῶτα εἴτε μέλλοντα, πάντα ἡμῶν ἐστίν, ὑμεῖς δὲ Χριστοῦ, Χριστὸς δὲ Θεοῦ» (Α΄ Κορ. 3, 21-23). Καλοῦμαστε στο «κοινὸ τῆς Ἐκκλησίας σῶμα» να κάνουμε τὴν καινούργια ζωὴ, που μας παρέχεται με τὴν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ, δική μας ζωὴ, να κάνουμε δικιά μας τὴ βεβαιότητα πως ὁ Χριστὸς εἶναι ἡ ὄντως Ζωή, και τότε ὁ ἴδιος ὁ θάνατός μας θα γίνε μια πράξη κοινωνίας με τὴ Ζωή. Γιατί, μήτε ζωὴ, μήτε θάνατος, μποροῦν να μας χωρίσουν ἀπὸ τὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ. Δεν εἶναι τυχαίᾳ ἀλλῶστε πως ἡ νεκρώσιμος ἀκολουθία τῆς Ἐκκλησίας μας ουσιαστικά εἶναι ἡ πιο χαρμόσυνη ἀκολουθία τῆς, ἀφοῦ τα τροπάρια τῆς ψέλνονται σε πανηγυρικὸ ὅφος.

Τὸ συμπέρασμα, μετὰ ἀπὸ τὴν περιπλάνησή μας μέσα στις οδοὺς τῆς ὁρθόδοξης θεολογίας, ἐρχεται να δώσει ἀπάντηση στα ὅσα παραθέσαμε στὴν ἀρχὴ τῆς παρούσας ἐργασίας: Ποια εἶναι τελικά ἡ οὐσία; Ὑπάρχει ἢ δεν ὑπάρχει ἀθανασία; Για τὴ χριστιανικὴ ζωὴ, ἀσφαλῶς και ὑπάρχει ἀθανασία, μόνο που αὐτὴ δεν εἶναι μια ἀφηρημένη ἐννοια ἀλλὰ εἶναι ἓνα ἀγαπημένο πρόσωπο, εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς, ὁ Υἱὸς και Λόγος τοῦ Θεοῦ, τὸ δεύτερο πρόσωπο τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ὅταν ἡ Ἐκκλησία καλεῖ τὸν ἀνθρώπο στὴ βίωση τῆς νέας ζωῆς, τὸν καλεῖ στὴν ἐν Χριστῷ ζωὴ, που ἀποτελεῖ και τὴ μόνη προϋπόθεση για τὴ μεταμόρφωση και τὴ μεταστοιχείωση τῆς ἀδοξίας του σε δόξα, τῆς ἀνυπαρξίας του σε ὑπαρξη, τῆς ἀσχήμιας του σε ομορφιά και τῆς θνητότητάς του σε ἀθανασία! ■

Βιβλιογραφία (κατ' ἐπιλογὴν)

- Γεώργιου Μαντζαρίδη, *Χριστιανικὴ Ἠθικὴ Ι, Εἰσαγωγή-Γενικὲς ἀρχές-Σύγχρονη προβληματική*, ἐκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2004², σελ. 38-48.
- Χρυσόστομου Σταμούλη, *Κάλλος το Ἁγίου*, ἐκδ. Ακρίτας, Αθήνα 2004, σελ. 173-224.
- π. Ἀλέξανδρου Σμέμαν, *Για να ζήσει ὁ κόσμος*, (μτφρ. Ζήσιμος Λορεντζάτος), ἐκδ. Δόμος, Αθήνα 1987², σελ. 141-159.